

Bevezetés

A gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. törvény értelmében alapvető kívánalom, hogy a gyermekek és a családjaik minden segítséget megkapjanak ahhoz, hogy a gyermek a családban nevelkedhessen. Amennyiben nem nevelhető a gyermek a családban, a kiemelést követően a szakmai munka a mielőbbi családsegítésre kell, hogy koncentráljon, ha pedig a gyermek nem helyezhető vissza a családjába, a sikeres társadalmi integráció előkészítése a célja a szakellátó helyeknek, értve ez alatt az intézményes és befogadó családi formákat is. A családból való kiemelést követően természetesen a gyermeknek alapvető joga, hogy életkorának, fejlettségének, egészségének és egyéb szükségleteinek megfelelő oktatásban részesüljön, részt vehessen felzárkóztató és tehetséggondozó programokban. Joga van ahhoz is, hogy neveléséről, oktatásáról, ellátásáról véleményt nyilvánítson. Jelen tanulmány keretében²⁷ azzal foglalkozunk, hogy a gyermekjóléti alapellátás és a gyermekvédelmi szakellátás keretében milyen lehetőségek mutatkoznak a gyermekek iskolai pályafutásának támogatására, hol lehetne a gyermekvédelem rendszerét ebből a szempontból megerősíteni, fejleszteni. A szakellátásban nevelkedők iskolai pályafutásának segítésére néhány releváns kutatási eredményt is ismertetünk, melyek azt mutatják, hogy a támogató háttér és a megfelelő érzelmi és szakmai támogatás mennyire fontos és alapja a sikeres társadalmi integrációnak a rendszerből való kikerülést követően.

2016-ban a család- és gyermekjóléti szolgáltatóknál megjelent, együttműködési megállapodással rendelkező gondozottak körében kiemelkedően magas a gyermeknevelési problémákkal küzdő gondozottak száma (14416 fő), az elhanyagolással érintettek köre (17632 fő), de témánk szempontjából magas a gyermekintézménybe való beilleszkedési nehézséggel küzdők száma (6155 fő), a magatartászavarral, teljesítményzavarral küzdők száma (10905 fő) is (KSH 2016: 46). Az 50 órás hiányzást meghaladók száma 1756 fő volt a 14 évnél fiatalabbak körében és közel 3000 fő a 14-16 évesek körében. 1800 fő pedig elmúlt 16 éves. A családi pótlék folyósításának szüneteltetése közel 6000 esetben történt meg. (KSH 2016: 56)

Tárgyévben a gyermekvédelmi szakellátásban 20551 kiskorú és 2590 18 éves vagy idősebb fiatal élt. A nevelőszülői hálózatokban elhelyezett gyermekek száma 2002 óta folyamatos növekedést mutat a gyermekotthonokban elhelyezettek számához képest. 2016-ban közel 13 ezren részesültek nevelőszülői ellátásban. (KSH 2016: 69-70)

²⁶ A szerző az *MTA Bolyai János Kutatási Ösztöndíjban* részesül 2017-2020 között, valamint *ÚNKP-18-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának* ösztöndíjban 2018.09.01. - 2019.06.30. között. A 3 éves kutatás célja a gyermekvédelmi orientációk megjelenési formáinak és szakmai tartalmának vizsgálata a gyermekek jólétének támogatása terén, ezen belül a család- és szakmakép vizsgálata a gyermekvédelem különböző szereplői és célcsoportjai körében. Az ÚNKP kutatás célja pedig a képzés és a praxis összeérésének vizsgálata a gyermeki jogok széles körű érvényesítése kapcsán. Mindkét kutatás szorosan kapcsolódik jelen tanulmány témájához a gyermekvédelmi rendszer működési mechanizmusainak mélyebb megismerése céljából.

²⁷ Jelen tanulmány alapját Farkas Ágnes – Rácz Andrea – Szabolcsi Julianna: Az iskolai karrier támogatása gyermekvédelmi perspektívából (Szociálpedagógia, 2014/1-2. II. évf. pp. 19-32.) c. cikk képezi.

Iskolai karriert támogató prevenciós lehetőségek a gyermekek esélynövelő szolgáltatásai körében

Biztos Kezdet Gyerekház

„A Biztos Kezdet Gyerekház célja a szociokulturális hátrányokkal küzdő, elsősorban a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek egészséges fejlődésének biztosítását támogató, fejlődési lemaradását kompenzáló, a szülői kompetenciákat erősítő, a szülő és az óvodába még nem járó gyermek számára együttesen nyújtott társadalmi felzárkózást segítő prevenciós szolgáltatás biztosítása.”²⁸

A Biztos Kezdet Gyerekházak működtetése olyan hátrányos helyzetű településeken indokolt, ahol magas a szegénységi ráta, alacsony a felnőtt lakosság iskolázottsága, általános a munkanélküliség, rossz a népesség egészségi állapota, ugyanakkor a humán szolgáltatások nehezen vagy egyáltalán nem elérhetők. A lakosság ezen körülmények következtében egyre erőteljesebben szegregálódik. A nagymértékű szegénység és depriváció nehezíti, már-már lehetetlenné teszi a társadalmi mobilitást, ezért ez helyzet a családokban generációról generációra öröklődik. A Biztos Kezdet Gyerekháznak az a feladata, hogy a szegregált településen élő, halmozottan hátrányos helyzetű családok 0–3 éves gyermekei számára esélyt teremtsen képességeik kibontakoztatására, fejlődésbeli lemaradásaik leküzdésére, a korai, célzott képességfejlesztésre, hogy már az óvodába, majd az iskolába lépéskor kevésbé kelljen a gyermekeknek a lemaradásokkal küzdeniük. A program célja az óvoda- és iskolaérettség növelése, a bukások számának és az iskolai lemorzsolódásnak a csökkentése. A program alapelve, hogy a minél korábbi életkorban történjen beavatkozás, és az a család egészére irányuló komplex segítség formájában valósuljon meg. Nagy jelentősége van a szülővel történő együttműködésnek, a szülői szerepükben való megerősítésnek, kompetenciáik növelésének, egyéni jólétük, jövőképük pozitív irányú befolyásolásának (NRSZH 2013). Az együttműködés célja az is, hogy a szülőknél felkeltse a tanulás iránti érdeklődést, és képzésbe történő bevonással erősítse a szülők munkaerő-piaci esélyeit.

A Biztos Kezdet Gyerekház nyújtotta szolgáltatást rendszeresen igénybe vevő gyermekek legalább felének rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermeknek kell lennie azzal, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő gyermekek legalább felének egyúttal hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek is kell minősülnie, vagy a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben kell élnie.²⁹

A Biztos Kezdet Gyerekház szolgáltatási idejének havi átlagban el kell érnie munkanaponként a hat órát, úgy, hogy munkanapon 8 és 12 óra között kötelezően szolgáltatást kell nyújtania a gyermekek és a szülők számára.³⁰

A Biztos Kezdet Gyerekháznak szolgáltatásként biztosítani kell:

- a szociokulturális hátrányokkal küzdő családok felkeresését és a Biztos Kezdet Gyerekház által nyújtott szolgáltatások igénybevételének ösztönzését,
- a gyermekek számára állapotfelmérést, képesség-kibontakoztató foglalkozást, fejlesztést és kísétketést,
- a szülőknél a gyermekkel együtt történő részvételét a foglalkozásokon,
- a szülők számára személyiség- és kompetenciafejlesztést, a gyermekneveléshez, a személyes higiéné biztosításához és a háztartásvezetéshez szükséges ismeretek átadását célzó, valamint egyéb preventív célú programokat,

²⁸ Gyvt. 38/A. § (1) bekezdés

²⁹ 40/2018. (XII. 4.) EMMI rendelet a gyermekek esélynövelő szolgáltatásainak szakmai feladatairól és működésük feltételeiről 3.§ (4) bekezdés (továbbiakban: EMMI rendelet)

³⁰ EMMI rendelet 6. §

- évente legalább huszonnégy közösségi rendezvény megszervezését a hároméves kor alatti gyermeket is nevelő családok, illetve a helyi közösség számára.

A Biztos Kezdet Gyerekház a helyi szükségleteknek megfelelő és kellően indokolt szolgáltatásokat is nyújthat, így különösen:

- a szülők részére védőnői, orvosi, egészségügyi tanácsadást,
- szakember bevonásával szülői csoportos beszélgetéseket,
- fogyatékossgal élő vagy eltérő fejlődésű gyermekek szülei számára konzultációs lehetőséget a fogyatékossgal élő vagy eltérő fejlődésű gyermekek számára ellátást, szolgáltatást nyújtó szolgáltatók, intézmények képviselőivel,
- különböző módszerek alkalmazásával segítheti a szülőket, hogy visszajelzést kapjanak a gyermekkel való kommunikációjukról, nevelési módszereikről,
- a környező aprófalvakban, tanyás területen élő gyermekek és szüleik számára heti rendszerességgel játékos foglalkozásokat szervezhet,
- biztosíthatja a környező aprófalvakban, tanyás területen élő, nem megfelelően fejlődő gyermekek számára a megfelelő szakemberhez való hozzáférést,
- javasolhatja a védőnői ellátás, más egészségügyi szolgáltatás, illetve szociális és gyermekjóléti szolgáltatás igénybevételét,
- közreműködhet a családtervezési ismeretek átadásában, a veszélyeztetett várandósság megelőzésében,
- segítheti a várandós anyákat a gyermek fogadására való felkészülésben.³¹

A Biztos Kezdet Gyerekház a család- és gyermekjóléti szolgálattal, valamint a család- és gyermekjóléti központtal együttműködve segíti elő a gyermek és a család sikeres társadalmi integrációját.³²

Tanoda

A gyermekek sikeres iskolai pályafutását meghatározó mértékben befolyásolja az a társadalmi-gazdasági háttér, amelyben családjá él. A hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű családból érkező gyermekek gyakran nehezen tudnak alkalmazkodni az iskola elvárásaihoz, mert más típusú ismeretekkel rendelkeznek, mint aminek meglétét az iskola feltételezi, verbális készségeik kevésbé fejlettek, gyakran egyszerűsített nyelvi kóddal kommunikálnak, szűkebb a szókészletük, az elvont fogalmakat kevésbé ismerik. Családjukban nem jutnak hozzá azokhoz az ingerekhez, élményekhez, amelyek a tanulmányi munka alapjául szolgálhatnának. Ezek a gyermekek könnyen belecsúszhatnak a sikertelenség csapdájába, aminek következtében évismétlőkké, túlkorosakká, majd nem kívánatosakká válnak az iskola számára, így képzettség nélkül kerülnek ki az oktatási rendszerből. Az iskolában a tanterv és a követelményrendszer, illetve a pedagógiai módszertan nem veszi figyelembe azokat a hatásokat, melyekben ezek a gyermekek növekednek, így nem ad választ az egyéni szükségleteikre.

A tanoda program azzal a céllal jött létre, hogy azokat a tanulókat segítse, akik számára önmagában sem a család, sem az iskola nem tud megfelelő feltételeket biztosítani a sikeres iskolai előrehaladáshoz, a továbbtanuláshoz. (Tanoda Program Sztenderd 2013)

„A tanoda olyan, elsősorban rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülő, vagy hátrányos helyzetű vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és kivételesen fiatal felnőttek számára nyújtott, önkéntesen igénybe vehető társadalmi felzárkózást segítő, a személyiségfejlődés egészét szem előtt tartó, prevenciós szolgáltatás, amely az Nktv. szerinti kötelező tanórai és egyéb foglalkozásokon való részvétel idején kívül, valamint a tanítási

³¹ EMMI rendelet 4. §

³² EMMI rendelet 5. §

*szünetekben segíti elő a szociokulturális hátrányok kompenzálását, a tanulmányok folytatását, a társadalomba való sikeres beilleszkedést, az életpálya-tervezést és a szabadidő hasznos eltöltését.*³³

A tanoda olyan feltételeket teremt, tevékenységeket szervez, melyek lehetővé teszik a hátrányos helyzetű, halmozottan hátrányos helyzetű tanulók számára az általános- vagy középiskolában a siker elérését. Cél a lemorzsolódás megakadályozása, középiskolások esetében a sikeres érettségi vizsga, a piacképes szakmai végzettség megszerzése, a felsőoktatási intézményben történő továbbtanulás elősegítése.

A tanodát rendszeresen igénybe vevők legalább hetven százalékának rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülőnek, nevelésbe vett gyermeknek vagy utógondozói ellátásban részesülő fiatal felnőttnek kell lennie, ezen belül a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők legalább felének egyúttal hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetűnek is kell minősülnie.³⁴

A szolgáltatást rendszeresen igénybe vevők részére a tanodának szolgáltatásként biztosítania kell:

- tanulásukat, továbbtanulásukat, pályaválasztásukat és életpálya-építésüket elősegítő szakmai szolgáltatásokat,
- iskolai lemorzsolódásukat megelőző programokat,
- egyéni fejlődésüket nyomon követő mérések elvégzését évente egy alkalommal,
- a szabadidő hasznos eltöltését segítő programok szervezését,
- évenként legalább három, a tanodán kívül megszervezett sport- vagy kulturális programot,
- évenként legalább két családlátogatást,
- évenként legalább négy családi közösségi programot,
- valamint nyitott tanodai programok szervezését a szolgáltatás – lakossággal történő – megismertetése céljából.³⁵

A tanoda önként vállalt feladatként egyéb szolgáltatásokat is nyújthat, mint például:

- nyári táborokat szervezhet a tanodát rendszeresen igénybe vevők számára,
- szakmai műhelyeket szervezhet a tanoda, valamint a településen működő gyermekjóléti és nevelési-oktatási intézmények dolgozói számára,
- a tanodát rendszeresen igénybe vevők számára kísétképzést biztosíthat, és
- helyszínt biztosíthat a szünidei gyermekétkeztetés igénybevételéhez.³⁶

A tanoda a nevelési-oktatási intézménnyel való együttműködése keretében közreműködik:

- a tanodát rendszeresen igénybe vevők segítésének, fejlesztésének megtervezésében,
- a tanodát rendszeresen igénybe vevők pályaorientációjában, a tanulók nyomon követésében,
- részt vesz a nevelési-oktatási intézmény által kezdeményezett, a tanodát rendszeresen igénybe vevőkkel kapcsolatos megbeszéléseken, és
- a módszertani tapasztalatcsere érdekében részt vesz a nevelési-oktatási intézménnyel közös szakmai műhelyeken.³⁷

Tanoda szolgáltatás hétvégén, a tanítási szünetekben, valamint tanítási napokon a nemzeti köznevelésről szóló törvény szerinti kötelező tanórai és egyéb foglalkozások idején kívül

³³ Gyvt. 38/B. § (1) bekezdés

³⁴ EMMI rendelet 10. §

³⁵ EMMI rendelet 12.§

³⁶ EMMI rendelet 12.§

³⁷ EMMI rendelet 13.§

nyújtható. A tanoda szolgáltatási idejének heti átlagban el kell érnie a húsz órát, úgy, hogy hetente legalább négy napon szolgáltatást kell nyújtania.

A tanoda nem a hagyományos iskolai tantárgyi rendszerben működik, hanem a tanulók egyéni fejlettsége, szükségletei határozzák meg a fejlesztendő területeket. Egyéni bánásmód, gyermekközpontú szemlélet, partneri együttműködés a pedagógiai szemléletet alakító legfőbb elvek. A tanulmányi munka segítségével túl szociális, kulturális és mentális támogatást is nyújtanak a tanodában dolgozó pedagógusok, mentorok. A tanodában kiemelt figyelmet fordítanak a lemorzsolódás megelőzésére, a tanulók családjával történő együttműködésre, valamint a gyermekek tanulmányi előrehaladásának a nyomon követésére.

A tanoda feladata, hogy hozzájáruljon a tanulók érettségihez történő eljutásához, minőségi szakképzésben való részvételéhez, ezért pályaorientációs, és továbbtanulásra felkészítő programokat is szervez.

Mindezeket túl a tanoda preventív jellegű feladatokat is ellát a gyermek- és ifjúságvédelem területén, teret biztosít a multikulturális nevelésnek, megtanítja a tanulókat az egymás iránti szolidaritásra, otthonos légköre pedig a közösség formálását, a közösségi érzés kialakítását teszi lehetővé. (Tanoda Program Sztenderd 2013)

A gyermekjóléti szolgáltatás iskolai karriert támogató prevenció lehetőségei

A gyermekjóléti szolgáltatás törvényi célja a gyermekek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődésének, jóllétének, a családban történő nevelkedésének elősegítése, a veszélyeztetettség megelőzése és a kialakult veszélyeztetettség megszüntetése, valamint a gyermek családból történő kiemelésének megelőzése. A személyes szociális szolgáltatás keretében az ellátás feladatai közé tartozik többek közt a tájékoztatás nyújtása a gyermeki jogokról és a gyermek fejlődését biztosító támogatásokról, családtervezési, pszichológiai, nevelési, jogi, fejlesztőpedagógiai, mentálhigiénés tanácsadás biztosítása, vagy a szolgáltatás közvetítése, szabadidős programok szervezése, veszélyeztetettséget észlelő és jelző rendszer működtetése, a gyermekkel és családjával végzett szociális segítőmunka, szükség esetén javaslatétel hatósági intézkedésre. A feladatellátás 2016. január 1-től család- és gyermekjóléti szolgálatok, illetve a járasszékhelyeken létrehozott család- és gyermekjóléti központok intézményi keretében történik.

A gyermekjóléti szolgáltatás célcsoportja alapvetően minden gyermek, azonban az alapellátást nyújtó szervezetek ténylegesen nem kerülnek kapcsolatba minden kiskorúval.

A gyermekjólét látókörébe kerülő gyermekek nagy része iskoláskorú, így sok esetben találkoznak a munkatársak tanulási zavarokkal, magatartási problémákkal, tankötelezettség teljesítésének hiányával. A szolgálatokhoz eljutó gyermekeket nevelő családok társadalmi státuszát tekintve egyre inkább szélesedik a spektrum, azonban jellemzőbb a hátrányos helyzetű, szegény, illetve mélyszegénységben élő családok gyermekeinek jelenléte. Az iskola közel azonos elvárásokat közvetít a családok felé. A szegénység azonban alapvetően behatárolja a családok és a gyermekek lehetőségeit az elvárásoknak való megfelelésben.

Az iskolai kudarcoknak sokféle oka lehet. Fontos a megelőzés, azonban a kialakult probléma kezelésére is megoldást kell találnunk. Azt, hogy a gyermekek az iskolában jól érezzék magukat, teljesíteni tudjanak, mind ők, mind a pedagógusok sikerélményhez jussanak, a gyermekjóléti szolgálatok a maguk eszközeivel törekszenek elősegíteni. Ezek az eszközök a prevenció különböző szintjein, különféle formában jelennek meg, a következőkben ezeket vesszük sorra.

Elsődleges (primer) prevenció: Célja, hogy mérsékelje a gyermekek helytelen irányú és ütemű fejlődését; megelőzze a fenyegető ártalmak kialakulását. (Gyermekjóléti szolgáltatás – Prevenció 2011) Erre számos lehetőség nyílik, néhány kiemelés:

Tájékoztatás nyújtása: Többek közt kiterjed a szolgáltató működésére, valamint a gyermek testi, lelki egészségének biztosításával, családban történő nevelkedésének elősegítésével kapcsolatos jogokra, támogatásokra és ellátásokra. Fontos elem a településen rendelkezésre álló, szabadidős programokat nyújtó szervezetekről, azok programjairól nyújtott információ.

Szabadidős programok szervezése: A gyermekjóléti szolgálat szabadidős programok szervezésével a családban jelentkező nevelési problémák és hiányosságok hatásainak enyhítését kívánja elérni, kezdeményezi, hogy a közoktatási intézmények, az ifjúsággal foglalkozó szociális és kulturális intézmények, valamint a társadalmi szervezetek szervezzenek a megelőzés céljait szolgáló programokat. Ennek formái: csoportokkal végzett tevékenységek (filmklub, kézműves foglalkozás); alkalmakhoz kapcsolódó programok (ünnepek, évszakok); rekreációs, sportfoglalkozások elsősorban kamaszok számára; fejlesztő foglalkozások, ahol fejlesztőpedagógus, logopédus foglalkozik a tanulási nehézségekkel küzdő gyermekekkel; korrepetálások önkéntesek bevonásával. Az ismeretbővítésen, felzárkóztatáson túl nagy jelentősége van a mintanyújtásnak, mely ösztönzőleg hat a résztvevő gyermekekre a továbbtanulás és pályaválasztás segítése szempontjából is. (Szikulai 2013)

Fontos megemlíteni az *észlelő- és jelzőrendszer* működtetését is. Az észlelő és jelzőrendszer munkájának összehangolásával, folyamatos kapcsolattartással válik lehetővé a gyermekek veszélyeztetettségének időben történő felismerése. A gyermekjóléti szolgálat a szakmai kompetencia határok tiszteletben tartásával együttműködik azokkal az intézményekkel (egészségügyi, szociális, nevelési-oktatási intézményekkel, hatóságokkal, civil szervezetekkel, stb.) amelyek szerepet töltenek be a gyermek helyzetének pozitív irányba történő előmozdításában. A gyermekek iskolai teljesítményének támogatását az iskolai lemorzsolódáshoz kapcsolódó programokat a gyermekvédelmi jelzőrendszer működése, az együttműködés segítheti.³⁸

Másodlagos (szekunder) prevenció: Célja, hogy csökkentse az elsődleges prevenció ellenére is elkerülhetetlenül előforduló zavarok, rendellenességek, ártalmak, veszélyeztető körülmények időtartamát. Magában foglalja az esetfeltáró, diagnosztikai és korrektív típusú szolgáltatások szervezését. (Gyermekjóléti szolgáltatás – Prevenció 2011) A gyermekvédelem szereplői leginkább azokkal a családokkal, gyermekekkel találkoznak, amelyek és akik valamilyen komoly nehézséggel, hátránnyal küzdenek, és azok enyhítésében külső segítségre szorulnak. A gyermekjóléti szolgálatok munkatársai szociális segítőmunka keretében elősegítik a gyermek problémáinak rendezését, támogatják a szülőket a családban jelentkező működési zavarok megszüntetésében.

Harmadlagos (tercier) prevenció: A már megjelenő probléma esetén célja, hogy a közösségen belül csökkentse az akut rendellenességek, zavarok, ártalmak, veszélyeztető körülmények következtében kialakult defektusok (devianciák) előfordulási arányát. (Gyermekjóléti szolgáltatás – Prevenció 2011) Cél, a családjából kiemelt gyermek visszahelyezésének elősegítése, illetve utógondozása. A gyermekjóléti szolgáltatás családsegítője/esetmenedzserje segíti a szülőket a gyermek/ek hazakerüléséhez szükséges feltételek megteremtésében, a közöttük szükséges kapcsolat tartásában. A gyermek visszailleszkedését személyes segítő kapcsolat során szociális segítőmunkával támogatja.

Valamennyi fentebb felsorolt gyermekjóléti szolgáltatás tárházába tartozó lehetőség esetében alapvető fontosságú a gyermekek és családok iránt mutatott nyitottság és elfogadás, az együttműködés készsége és képessége, a tolerancia, a másik tisztelete.

³⁸ 2018. szeptember 1-től a központok szolgáltatásai körébe soroljuk az óvodai és iskolai szociális segítő tevékenységet, mellyel a kötet más tanulmányai foglalkoznak.

Iskolai pályafutás támogatása a családok átmeneti otthonában és a gyermekek átmeneti otthonában

A gyermekjóléti alapellátáson belül a gyermekek átmeneti otthona és a családok átmeneti otthona szolgáltatáson belül kiemelt figyelem irányul a gyermekek iskolai pályafutásának nyomon követésére, támogatására. Általánosan elterjedt módszer a fejlesztőpedagógiai, gyógypedagógiai támogatás, a korrepetálás, a pályaaorientációs tanácsadás.

Fontos szerepet játszanak ezek az intézmények a gyermek és iskola, illetve szülő és iskola közötti konfliktusok kezelésében, a gyermekek beiskolázásának, az iskolaválasztásnak a segítésében, illetve a szülők ilyen irányú tevékenységének, döntésének támogatásában.

Az átmeneti gondozásban a szülők szülői felügyeleti joga érintetlen, tehát a gyermek ügyében a döntést a szülőnek áll jogában meghozni. Az átmeneti gondozásban dolgozó szakemberek fokozott figyelmet fordítanak a szülők – tanulóval, a gyermek iskoláztatásával – kapcsolatos motivációjának növelésére, attitűdjének változtatására. Ezen túlmenően helyi sajátosságokhoz igazodóan működnek olyan programok, melyek támogatják a gyermekek iskolai pályafutását. Például a Debrecenben működő családok átmeneti otthonaiban és gyermekek átmeneti otthonában élő gyermekeket a Láthatatlan Iskola önkéntesei támogatják. Ez egy olyan mentorprogram, melyben a hátrányos helyzetű, tanulni vágyó gyerekeket olyan fiatalok és felnőttek segítik, akik szabad idejükben szívesen osztják meg tudásukat másokkal. A programban való részvétel mindenki számára ingyenes és önkéntes. A mentorok az általános iskolai tantárgyaktól egészen az érettségire való felkészítésig mindenben a gyermekek segítségére vannak. Az iskolások heti rendszerességgel találkoznak mentoraikkal. Ezeken találkozókon azokból a tantárgyakból korrepetálják a mentorok a tanulókat, amelyek nehézséget jelentenek számukra. A közös tevékenység során baráti kapcsolat alakul ki a mentor és a gyermek között, ami fontos motiváló erővel bír a tanulás során. Az óvodások számára kéthetente tartanak játékos foglalkozást, ahol kézműves tevékenység, játék, iskolára való felkészítés zajlik. A Láthatatlan Iskola önkéntesei ezen kívül szabadidős tevékenységeket, nyári tábor is szerveznek a gyermekek számára.³⁹ A program nagyon jól illeszkedik az átmeneti gondozást nyújtó szolgáltatók szakmai tevékenységébe, színesíti, gazdagítja azt, és komoly segítséget, élményt jelent a gyermekek számára.

„Kollégium PLUSZ” modellprogram az oktatás és a gyermekjóléti prevenció határterületéről

A „Kollégium PLUSZ” olyan – kollégiumokban – működő, a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek társadalmi felzárkózását segítő program, melynek segítségével a családban nevelkedő, felső tagozatos tanulók esélyei növelhetők a kollégiumi elhelyezés és a gyermekjóléti prevenció eszközeivel. Cél az iskolai lemorzsolódás megelőzése, valamint a kollégiumi körülmények között nevelkedő gyermekek továbbtanulásának segítése.

A „Kollégium PLUSZ” a gyermekek egyéni szükségleteihez igazodó fejlesztéssel, a hátrányok ledolgozásával, érték közvetítéssel kívánja támogatni a tanulók tanulmányi munkáját, társadalmi integrációját.

A pedagógiai gyakorlatnak a családi szocializáció értékeire kell épülnie, melyhez az alkotó osztályközösségben és kollégiumi közösségben történő együtt tanulás, szabadidő-eltöltés, folyamatos együttműködés (a családdal és az iskolával) egészít ki. („Kollégium PLUSZ” pályázati kiírás 2017) A hároméves modellprogramban 2018-ban nyolc kollégium vett részt.

A következőkben a gyermekvédelmi szakellátás szempontjából vizsgáljuk meg a szakmai feladatokat az iskolai karrier támogatása érdekében.

³⁹ www.lathatatlaniskola.hu (Utolsó megtekintés: 2019.01.11.)

A gyermekvédelmi szakellátás iskolai karriert támogató lehetőségei

A gyermekvédelmi szakellátás feladata, hogy biztosítsa a helyettesítő védelemben részesülő gyermekek egészséges testi, lelki, szellemi fejlődését. Ehhez az egyéni szükségletek pontos felmérése, és azokhoz igazodó gondozási-nevelési feladatok meghatározása szükséges. A gyermekvédelmi szakellátásba bekerülő gyermekek nevelésének módszerei tekintetében a büntető nevelési stílus kevés eredménnyel jár. A gyermekekben amúgy is meglévő frusztrációt és az annak nyomán fellépő agresszív megnyilvánulásokat erősíti, a gyermekek szembenállását tartósítja. Az elfogadó, meleg, szeretetteljes légkörben, ahol a gyermekek az érzelmeiket szabadon kifejezhetik, könnyebben megnyerhetők a közös tevékenységnek, elvárásaink teljesítésének. Az új értékek, normák, szabályok elsajátítása modellkövetés során valósul meg, aminek alapja az azonosuláshoz szükséges pozitív érzelmi kapcsolat. Nagyon fontos az érzelmi szálak életben tartása a vér szerinti családdal. A gondozási helynek fel kell ismernie, hogy a gyermek jövője, egészséges fejlődése érdekében célszerű megnyernie a szülő együttműködését. A szülő elfogadása, szülői szerepének elismerése, annak megerősítése együtt jár azzal, hogy a szakember ösztönzi a szülőt a kapcsolattartásra, megteremti a megfelelő körülményeket a találkozáshoz, megosztja a gyermekről szerzett tapasztalatait a szülővel és a problémákon kívül a gyermek értékeiről, pozitív megnyilvánulásairól is beszámol.

Az iskolai előmenetel támogatása nehéz feladat a gyermekvédelmi szakellátásban. A gyermekek iskolai motivációja gyakran alacsony. A hátrányos helyzetű családból származó gyermekek szülei sok esetben maguk sem tartják fontosnak a tanulást, nem értékelik az iskolai végzettséget a társadalmi kiemelkedés lehetséges útjaként. Társadalmi beilleszkedésük és munkaerő-piaci helyzetük javítása érdekében is kívánatos iskolai tanulmányaik sikeres befejezése és a szakmaszerzés, ami fokozott támogatás nélkül nem valósulhat meg. A gyermekvédelmi szakellátásban a gondozási-nevelési tevékenységhez kapcsolódóan folyamatos ismeretátadás zajlik, ami együtt jár a kommunikációval, a gyermekek verbális készségeinek fejlesztésével. Erre célszerű tudatos figyelmet fordítani. Sokat kell beszélgetni a szakellátásba kerülő gyermekekkel életkoruknak megfelelően. A kisebbek esetében a mese, a mondókázás, a közös éneklés, bábozás, szerepjátékok a mindennapok természetes részévé kell, hogy váljanak. A nagyobb gyermekeknél a drámapedagógiai módszerek lehetnek nagyon sikeresek. Mindezt ki kell egészítenie az egyéni szükséglethez igazodó szakszerű gyógy- vagy fejlesztőpedagógiai foglalkozásoknak, melyek a hátrányok más irányú leküzdésében játszanak közre.

A serdülőkorú gyermekek családból történő kiemelésének oka nagyon gyakran az iskolakerülés. Esetükben sokkal nehezebb az iskolába járást elérni, miután már túl vannak kudarcok, évismétlések, megbélyegzések egész során. Az egyénre szabott haladási program, a tanoda jellegű oktatási forma, melyben az elfogadó, liberális tanári attitűd valósul meg, teremthet olyan légkört, melyben a serdülők ösztönözhetőek a tanulásra, valamint a tankötelezettségi kor utáni tanulmányok folytatására.

A szakellátásban élők kétharmada tanköteles korú, a gondozottak fele általános iskolai korosztályba tartozik. (KSH 2017) A 2017-es OSAP adatok alapján elmondható, hogy az általános iskolában tanulók közül 1853 fő túlkoros (18%), 1541 fő (15%) pedig értelmi fogyatékos tanulókat nevelő és oktató általános iskolába járó, valamint gyógypedagógiai intézményben tanuló. Az SNI-s tanulók száma 3276 fő, mely közel 32%-ot jelent (!).

1. számú tábla: Általános iskolában tanulók adatai a gyermekvédelmi szakellátásban

	Gyermekotthonban élők			Nevelőszülőknél élők		
	Általános iskolában tanuló tanulók száma	Általános iskolában túlkoros tanulók száma	Általános iskolában tanuló összesenből SNI-s tanulók száma	Általános iskolában tanuló tanulók száma	Általános iskolában tanuló túlkoros tanulók száma	Általános iskolában tanuló összesenből SNI-s tanulók száma
Összesenből: általános iskolába járó	2449	1045	490	5958	808	1219
Összesenből: saját (gyermekotthoni) általános iskolába járó	356	151	217	25	1	5
Összesenből: értelmi fogyatékos tanulókat nevelő és oktató általános iskolába járó	342	122	300	321	92	269
Összesenből: gyógypedagógiai intézményben tanuló	530	134	459	369	66	307
Összesenből: konduktív pedagógiai intézményben tanuló	2		2	12		8
Összesen	3679	1452	1468	6685	967	1808

Forrás: KSH 1208 OSAP sz. adatgyűjtés - Jelentés a gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatok helyzetéről, 2017 évi adatai.

Az adatok szerint jelentős a különbség a két ellátási forma között a középfokú tanulmányok különböző preferált iskolatípusaiban, amely azonban a későbbi munkaerőpiaci pozíció és a sikeres társadalmi integráció szempontjából meghatározó. A középfokú tanulmányokat folytató, gyermekotthonban élők 57%-a szakiskolában, készségfejlesztő iskolában, illetve iskolarendszeren kívüli szakoktatásban folytat tanulmányokat. A nevelőszülői ellátásban ez az arány 32%, hiszen jóval magasabb számban tanulnak szakközépiskolában és gimnáziumban. Az SNI-s tanulók aránya is 31, illetve 19% a két ellátási forma tekintetében. Ezen belül is egy jelentős különbség figyelhető meg, a gyermekotthonban élő, középfokon tanuló SNI-s diákok 81%-a (!) értelmi fogyatékos, a nevelőszülői ellátásban élők körében 46% az értelmi fogyatékos az SNI-n belül. (KSH 2017)

2. számú tábla: Középfokú oktatásban részt vevők adatai a gyermekvédelmi szakellátásban

	Gyermekotthonban élők		Nevelőszülőknél élők	
	Tanulók száma december 31-én	Tanulók száma tárgyév december 31-énből SNI-s	Tanulók száma december 31-én	Tanulók száma tárgyév december 31-énből SNI-s
Gimnázium	189	9	294	15
Szakközépiskola	101	5	200	11
Szakközépiskola	410	55	729	105
Szakiskola: ipari szakmák	161	28	209	35
Szakiskola: mezőgazdasági szakmák	32	3	59	8
Szakiskola: kereskedelmi, vendéglátóipari szakmák	104	17	234	30
Szakiskola: egészségügyi szakmák	34	1	63	9
Szakiskola: egyéb	79	6	164	23
Iskolarendszeren kívüli tanfolyami szakoktatás	34	3	25	2
Szakiskola	696	270	447	142
Készségfejlesztő iskola	213	180	105	71
Összesen	1643	522	1800	346

Forrás: KSH 1208 OSAP sz. adatgyűjtés - Jelentés a gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatok helyzetéről, 2017 évi adatai.

A nagykorúságuk után a rendszert elhagyók társadalmi integrációs esélyeinek fokmérője az iskolai végzettségük. A kikerülő 18-25 évesek közül minden másodiknak általános iskolai végzettsége van, 2011-ben a rendszerből távozó nagykorúak esetében ez közel 40%-ot jelentett. 2011-ben az ellátásból kikerülőknél 56,3%-a középfokú, 3,2%-a pedig felsőfokú végzettséggel rendelkezett. (KSH 2012:12) A legfrissebb statisztikai adatok szerint a gyermekvédelmi rendszert elhagyó, utógondozói ellátásból kikerülők helyzete több szempontból nem mutat kedvező képet. A 2017-es évben kilépők 46%-a úgy hagyta el a rendszert, hogy a legmagasabb iskolai végzettsége az általános iskola volt. A kilépők esetében is jól látszik, hogy a nevelőszülőktől kikerülők körében magasabb arányban találunk befejezett iskolai végzettséggel vagy felsőfokú végzettséggel kikerülőket. Ugyanők – vagyis a nevelőszülőktől kilépők - munkavállalás esetében is sokkal stabilabb helyzetben vannak, körükben a munkát tanulással kombinálók is többen vannak. A nem dolgozók 64%-a gyermekotthonból távozik. A lakhatás is stabilabbnak mondható a családi ellátási forma esetében, itt magasabb a saját tulajdonú ingatlanba távozók aránya. Érdekes, hogy a gyermekotthonból magas számban családtaghoz távoznak, míg a nevelőszülői háztartásban viszonylag sokan maradnak, a nevelőszülőktől kilépők közül minden ötödik-hatodik fő ugyanott marad az ellátás megszűnte után. (KSH 2017)

3. számú tábla: Utógondozói ellátásból kikerültek főbb adatai a társadalmi integráció szempontjából

	A tárgyévben utógondozói ellátásból kikerülők száma gyermekotthonokból	A tárgyévben utógondozói ellátásból kikerülők száma nevelőszülői ellátásból
Összesen	593	524
Ebből: a legmagasabb iskolai végzettség szerint nincs befejezett általános iskolai végzettsége	23	16
Ebből: a legmagasabb iskolai végzettség szerint általános iskolai	325	187
Ebből: a legmagasabb iskolai végzettség szerint középfokú	225	304
Ebből: a legmagasabb iskolai végzettség szerint felsőfokú	20	17
Ebből még tanulmányokat folytat általános iskolában	22	4
Ebből még tanulmányokat folytat középfokú intézményben	140	98
Ebből még tanulmányokat folytat felsőfokú intézményben	4	5
Ebből munkaviszony szerint: dolgozik	181	286
Ebből munkaviszony szerint: dolgozik ebből: dolgozik és tanul is	27	67
Ebből munkaviszony szerint: dolgozik ebből: állandó munkahelye van	91	159
Ebből munkaviszony szerint: dolgozik ebből: alkalmi munkavállaló	49	50
Ebből munkaviszony szerint: dolgozik ebből közmunkát végez	6	10
Ebből munkaviszony szerint: nem dolgozik	412	238
Ebből munkaviszony szerint: nem dolgozik ebből: regisztrált munkanélküli	30	43
Ebből munkaviszony szerint: nem dolgozik ebből: gyest, gyedet kap	5	14
Ebből munkaviszony szerint: nem dolgozik ebből: egyéb	375	181
Ebből a távozás helye saját tulajdonú ingatlan	41	109
Ebből a távozás helye bérlemény	93	76
Ebből a távozás helye családtagként (nem tulajdonos vagy bérlő)	167	71
Ebből a távozás helye ismerősök befogadták	59	67
Ebből a távozás helye bentlakásos szociális intézménybe	73	16
Ebből a távozás helye hajléktalan szálló	3	
Ebből a távozás helye nevelőszülőnél maradt		93
Ebből a távozás helye egyéb	84	59
Ebből a távozás helye ismeretlen	73	33

Forrás: KSH 1208 OSAP sz. adatgyűjtés - Jelentés a gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatok helyzetéről, 2017 évi adatai.

Láthattuk, hogy a gyermekvédelemben élők esetében a szakmai képzések képezik a középfokú tanulmányok alapját. Ahogy erre egy korábbi, 2009-es kutatás rávilágított, 15-18 évesek iskolai teljesítménye nagyon rossz képet mutat, egyharmaduk ismételt általános iskolában osztályt. A fiatalok 60%-ának nincs egyetlen olyan tanára sem, akinek őszintén elmondhatnák problémáikat. (Hodosán - Rác 2009) Hegedűs Judit (2014) kutatásában azt találta, hogy a pedagógusok számos problémával találkoznak az iskolában, amelyek kezelésével, megoldásával tehetetlenül állnak szembe. Ilyen például a családszerkezetben rejlő hiányok kezelése, a gyermekbántalmazás problematikája, a szenvedélybetegség a családban. Sokuk eszköztelennek érzi magát a beilleszkedési és magatartászavarral küszködő gyermekekkel szemben.

Számos tényező segíti és gátolja azt, hogy a gyermekvédelemben élők felsőfokú tanulmányokat folytathassanak, vagy akár azt, hogy egy fiatal a 16 éves tankötelezettségi korhatár betöltését követően is folytassa a tanulmányait. Ahogy erre a Yippee nemzetközi kutatás rávilágított, rendszerszinten kiemelt szerepet kapnak az alábbi tényezők a sikeres iskolai pályafutás szempontjából:

- nevelkedési hely légköre, nyújtott támogatások, valamint általában a gondozási hely stabilitása;
- a gyermekvédelmi szakemberek szemlélete, motiváló erejük;
- oktatási részvételhez kötődő támogatások hozzáférésében való segítségnyújtás, akár anyagi támogatások biztosítása is;
- iskolai szereplők (tanárok, diákok) pozitív szerepe, azaz, hogy a gyermekvédelmi háttér okán a gyermek megőrződik-e az oktatási rendszerben, vagy éppen ellenkezőleg, pozitív bánásmódban részesül-e;
- egyéni tényezők is jelentős arányban hatnak, mint motiváció, tanulás szeretete, egy biztos jövőkép elérése iránti vágy. (Rác 2009; 2012; Rác - Korintus 2013)

A pályaválasztás vonatkozásában sok fiatal elhanyagolva érzi magát, az állami rendszerben felnőttek arról számoltak be egy 2018-as kutatás keretében, hogy nem kaptak érdemi segítséget az orientációban. Eleve kevés lehetőség, továbbtanulási, szakmaszerzési irány került a látóterükbe, de ennél sokkal nagyobb problémaként élték meg, hogy a választás semmilyen módon nem számolt a bennük rejlő irányultsággal, tehetséggel. Az önálló életkezdésre való felkészítésben sem kaptak megfelelő támogatást a volt gondozottak. Az SOS Gyermekfaluban nevelkedettek történeteinek ennél sokkal pozitívabbak, a fiatalok arról számoltak be, hogy a legfontosabb, amit kaptak segítségként az az információ nyújtása (pl. munkaerő-piaci helyzettel, álláskereséssel, lakhatással kapcsolatosan), az önálló életkezdés segítése, önellátás szakszerű támogatása (bevásárlás, pénzkezelés), illetve a pályaválasztásban való segítségnyújtás (lehetőségek ismertetése), ehhez kapcsolódóan pedig a tehetséggondozás támogatása kisgyermekkorától kezdve (Bihari et al. 2016).

4. számú tábla: Iskolai pályafutást gátló és segítő tényezők gyermekjóléti- és védelmi perspektívából

Segítő tényezők	Gátló tényezők
Prevenációs megoldások Pályaválasztási tanácsadás Korrepetálás, felzárkóztatás Családok bevonása, segítése Iskolákkal való jó kapcsolat ösztönzése, segítése Iskolai szociális munka Elhelyezési stabilitás Motiváló, egyéni igényeket és képességeket figyelembe vevő szakemberek Érzelmi támasz nyújtása Anyagi támogatás Kortárs segítés, önkéntesek bevonása a tanulmányi elakadások leküzdésében Jó gyakorlatok adaptálása a gyermekvédelembe Egyéni ambíciók támogatása	Prevenációs megoldások hiánya, korlátozottsága Felzárkózási, korrepetálási lehetősége hiánya, korlátozottsága Elhúzódozó, komplex családi problémák Együttműködési nehézségek iskolával, különböző gyermekvédelmi intézményekkel Egyéni igények és tehetségek figyelmen kívül hagyása Gondozási hely-váltások, melyek iskolaváltásokat és újabb kortárs közösségekhez való alkalmazkodást is okoznak Segítői háttér hiánya Érzelmi támasz hiánya Anyagi támogatások korlátozottsága

Összegzés

Tanulmányunkban amellet érveltünk, hogy a gyermekjóléti alapellátásnak és a gyermekvédelmi szakellátásnak is fontos feladata van az iskolai pályafutás támogatása terén. A gyermekjóléti alapellátás oldaláról a támogató megoldások a prevenció különböző szintjein, különféle formában jelennek meg. A gyermekjóléti szolgálatok munkája során a másod- és harmadlagos prevenációs megoldások a dominánsak, melyek azokra a gyermekekre és családokra irányulnak, ahol már megjelentek a problémák. Sajnálatos módon kevés energia jut az olyan támogatási lehetőségek biztosítására, melyek megelőzhetik a súlyos problémák kialakulását. A gyermekvédelmi szakellátás oldaláról közelítve az iskolai hátrányok leküzdése komplex, speciális szakértelmet, jó nevelő-gyermek kapcsolatot feltételező következetes munkát kíván. A gyermekek személyiségfejlődéséhez nagyban hozzájárul egyéni képességeik, tehetségük felismerése, kibontakoztatása. Ez szervezett keretek között, egyénre szabottan kell, hogy megvalósuljon. A tudatos tehetséggondozás, egyéni képességfejlesztés pozitívan visszahat a gyermek egész személyiségének fejlődésére.

A gyermekvédelmi szakemberek adekvát információkkal is tudják segíteni az iskolai pedagógusok munkáját, illetve közreműködhetnek a tanár-diák vagy diák-diák közötti konfliktusok rendezésében is. A segítő szakemberek és a pedagógusok összehangolt együttműködése, a gyermek feltétel nélküli elfogadása, értékeinek felismerése terelheti a gyermeket a siker felé. Fontos lehet az is, hogy a szakemberek és a gyermekek is bátran forduljanak innovatív eszközök alkalmazása felé, mely nem csak az iskolai pályaválasztásban, de általában a felnőtté válásban is segítséget jelenthet. Erre egy példa a Rubeus Egyesület által fejlesztett Youngo telefonos applikáció és weboldal, mely kifejezetten szakellátásban élő gyermekeknek és fiataloknak készült. Az applikáció a felnőtté váláshoz kapcsolódó témákat és altémákat tematizál, mint továbbtanulás, lakhatás, szexualitás, szermentes élet, kapcsolati háló, munkakeresés, gyermekvállalás. A fiatalok nyelvén, számukra fogyasztható tartalmakkal, kommunikációs stílusban, általuk használt kommunikációs technikára építve hozza közel a témákat, így segítve elő a felnőtté válást, tágabb értelemben pedig a sikeres társadalmi integrációt. (<http://youngo.hu/>)

Kérdések:

1. Milyen támogatási formákat tud a gyermekjóléti alapellátás nyújtani?
2. Milyen módszerekkel motiválnád az iskolai kudarcokkal küzdő, hátrányos helyzetű, felső tagozatos tanulót arra, hogy vegye igénybe a tanoda szolgáltatásait?
3. Milyen lehetőségei vannak a sikeres iskolai pályafutás támogatási terén a gyermekotthonoknak, illetve a nevelőszülőknek?
4. Mit gondolsz, hogyan lehetne még a hátrányos helyzetű, illetve család nélkül felnövő gyermekek esetében az iskolai sikerességet támogatni, hogy minél többen megfelelő szakmát szerezzenek vagy eljussanak a felsőoktatás rendszerébe?
5. Ismersz-e jó gyakorlatokat, melyek ezen speciális célcsoportok esetében is érdekesek lehetnének?

Feladatok:

1. Készíts tervet egy óvodás korú, halmozottan hátrányos helyzetű gyermekekből álló csoport prevenciós foglalkozásához, melynek célja az első osztályba lépésre történő felkészítés! A foglalkozás időtartama 30 perc. A gyermekek száma 4 fő.
2. Készíts plakátot a Biztos Kezdet Gyermekház szolgáltatásainak népszerűsítése céljából!
3. Készíts pályaaorientációs tervet egy lakásotthonban élő, 14 éves lány középiskolai pályaválasztásának segítése céljából!

Irodalom

1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és gyámügyi igazgatásról
- BIHARI I. – FREISINGER B. – RÁCZ A., Gyermekvédelmi rendszerből kikerültek életútja, véleménye a rendszer működéséről, Kutatási zárótanulmány, Budapest, Rubeus Egyesület, 2016. (kézirat)
- HEGEDŰS J., Gyermekvédelem az iskolában, in RÁCZ A. (szerk.) JÓ SZÜLŐ-E AZ ÁLLAM? - A corporate parenting terminus gyakorlatban való megjelenése, Budapest, Rubeus Egyesület, 2014, 327-343. http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2014/05/CPnemzetkozi_2014_final.pdf (Utolsó megtekintés: 2019. 01. 03.)
- HODOSÁN R. – RÁCZ A., Szakmai képzésben részesülő, gyermekvédelmi szakellátásban élő fiatalok iskolai pályafutásának vizsgálata, Család, Gyermek, Ifjúság, 2009/4, 14-24.
- GYERMEKJÓLÉTI SZOLGÁLTATÁS – PREVENCIÓ, TÁMOP 5.4.1. „Szociális és gyermekvédelmi szabályozó rendszer kidolgozása” pillér Budapest, 2011. szeptember.
- „KOLLÉGIUM PLUSZ” MODELLPROGRAM – pályázati kiírás (2017)
[www.kormany.hu/.../5/b4/.../Pályázat_Kollégium%2B20170704%20VÉGLEGES.doc...](http://www.kormany.hu/.../5/b4/.../Palyazat_Kollégium%2B20170704%20VÉGLEGES.doc...)
(Utolsó megtekintés: 2019.01.11.)
- KSH, Állami gondoskodástól a mai gyermekvédelemig, 2012. május
<http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/allamigondoskodas.pdf> (Utolsó megtekintés: 2019. 01. 03.)
- KSH, Szociális Statisztikai Évkönyv, 2016. Budapest, 2017
- NRSZH, A Biztos Kezdet Gyerekház működésének módszertani ismérvei (Szakmai ajánlás), Budapest, 2013
http://www.macsgyoe.hu/downloads/szakmai_anyagok/szakmaiajanlasbk.doc (Utolsó megtekintés: 2019. 01. 11.)
- PAPHÁZI T., Állam és család a gyermekvédelmi gondoskodásban, in RÁCZ A. (szerk.) JÓ SZÜLŐ-E AZ ÁLLAM? - A corporate parenting terminus gyakorlatban való megjelenése, Budapest, Rubeus Egyesület, 2014, 167-214 http://rubeus.hu/wp-content/uploads/2014/05/CPnemzetkozi_2014_final.pdf (Utolsó megtekintés: 2019. 01. 03.)
- RÁCZ A., Gyermekvédelemből a felsőoktatásba – a felsőoktatási részvételt befolyásoló endogén és exogén tényezők, Kapocs, 2009/4, 34-43.
- RÁCZ A., Barkácsolt életutak, szekvenciális (rendszer)igények, L'Harmattan, Budapest, 2012.
- RÁCZ, A. – KORINTUS, M., Keeping young people with a care background in education in Hungary - Accommodation with conditions and support. European Journal of Social Work, 2013/1, 55-69.
- SZIKULAI I., Prevenció a gyermekjóléti szolgáltatásokban, in RÁCZ A. (szerk.) Modernizációs kihívások és szolgáltatási válaszok a gyermekvállalás- és nevelés területén, Gyermek- és ifjúságvédelmi Tanulmányok, Rubeus Egyesület, Budapest, 2013, 81-90.
http://rubeus.hu/wpcontent/uploads/2013/09/24527_gyermek_es_ifjusagvedelmi_tanulmanyok_harmadik_kotet.pdf 2014. (Utolsó megtekintés: 2019. 01. 03.)
- TANODA PROGRAM SZTENDERD (2013)
<https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=42095> (Utolsó megtekintés: 2019. 01. 11.)

Adatforrás

KSH 1208 OSAP sz. adatgyűjtés - Jelentés a gyermekotthonok és a nevelőszülői hálózatok helyzetéről, 2017 évi adatai.